



**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplangebied Sloterveer

BO 18-030 Amsterdam 2018
Monumenten en Archeologie

Inhoud

Inhoud	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen.....	7
2.2 Rijk.....	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam.....	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-topografische inventarisatie	11
3.3.1 Ontginningen	11
3.3.2 Waterhuishouding.....	13
3.3.3 Buitengebied.....	14
3.3.4 Verstedelijking	15
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied.....	17
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	17
3.4.2 Vindplaatsen	18
3.4.3 Bodemopbouw.....	20
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel.....	20
4 Archeologische verwachtingskaart	21
5 Archeologische beleidskaart.....	24
6 Conclusie	26
7 Bronnen.....	27
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	28

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Nieuw-West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Slotermeer. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in dit gebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouw- en aanlegwerkzaamheden.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 21) worden 13 zones onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt drie zones (p. 24). Hiervoor is gespecificeerd in welke gevallen archeologisch onderzoek nodig is bij planontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt dat ook wanneer geen archeologisch onderzoek is vereist, en toch bodemvondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, dit wordt gemeld bij Monumenten en Archeologie. In overleg met de ontwikkelaar worden vervolgens maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Nieuw-West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor bestemmingsplangebied Slotermeer. Dit gebied wordt ruwweg begrensd door de Haarlemmerweg, metro- en spoorlijn, Sloterplas en Albardagracht. Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2) en een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 3) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 4), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt in welke gevallen archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

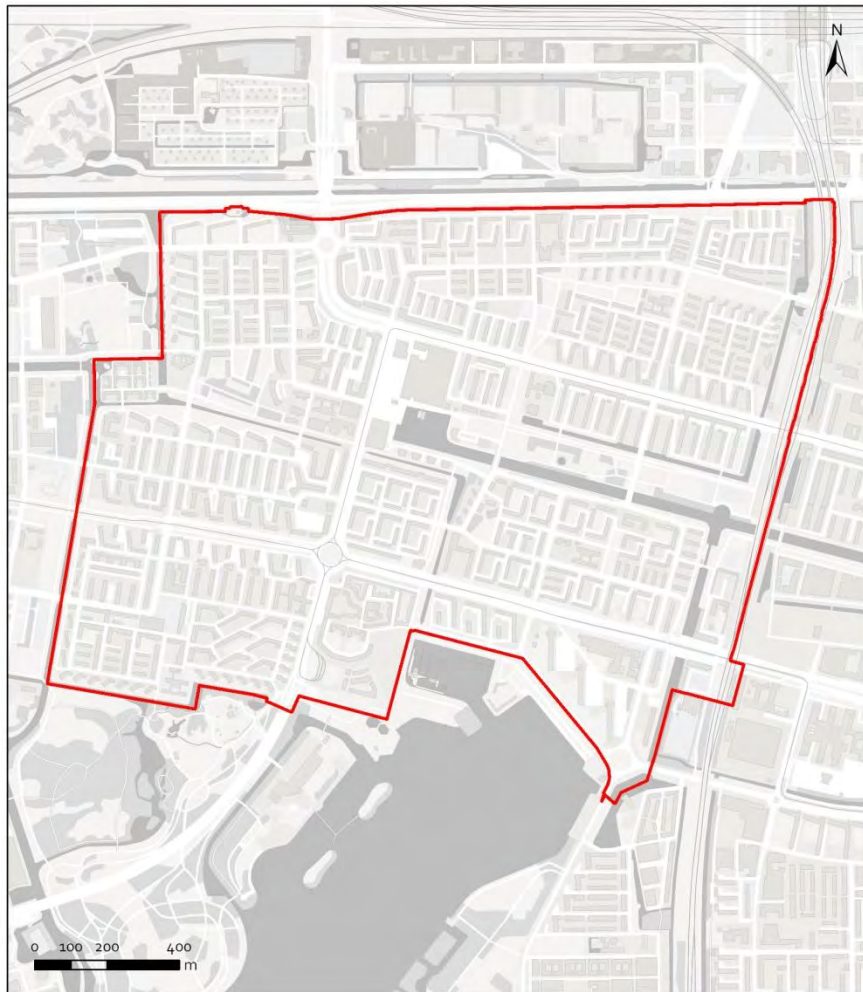
1 Basisgegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever	Ruimte en Duurzaamheid
Contactpersoon	L. Grooten
Adres	Weesperplein 8
Postcode / plaats	1018 XA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland
Plaats	Amsterdam
Stadsdeel	Nieuw-West
ARCHIS onderzoeksnummer	4593051100
Centrum coördinaat	116679 488010



1 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd) op de Grootchalige Basiskaart Amsterdam

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologisch erfgoed bestaat uit structuren, grondsporen en voorwerpen die in de bodem bewaard zijn gebleven. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor een optimale integratie van archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast, en de Erfgoedwet geïntroduceerd. De Monumentenwet is per 1 juli 2016 vervallen, maar het deel dat betrekking heeft op de fysieke leefomgeving blijft via het Overgangsrecht in de Erfgoedwet van toepassing.¹

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.² De Erfgoedwet bevat een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).³

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).⁴ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke

¹ Hoofdstuk 9 Erfgoedwet 2016.

² Artikel 9.1 Erfgoedwet (overgangsrecht); Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermd) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

³ Artikel 5.10, tweede lid, Erfgoedwet 2016.

⁴ Provincie Noord-Holland, 2010.

Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis. De waardestellingen van de ILC en AMK zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁵ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- of 20ste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

De uitvoering van archeologisch onderzoek is gebonden aan de Beoordelingsrichtlijn Archeologie (BRL SIKB 4000) en daarmee samenhangend de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt onder meer onderscheid gemaakt tussen Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, en het doen van Opgravingen (Appendix: stroomschema).

⁵ Monumenten en Archeologie, 2016.

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Archeologisch veldonderzoek wordt, afhankelijk van de bodemingreep en de verwachting, voorafgaand aan of tijdens de civieltechnische werkzaamheden (variant archeologische begeleiding) uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m - NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 12de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aan de noordzijde van het IJ, in Waterland, begon deze ontwikkeling al in de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

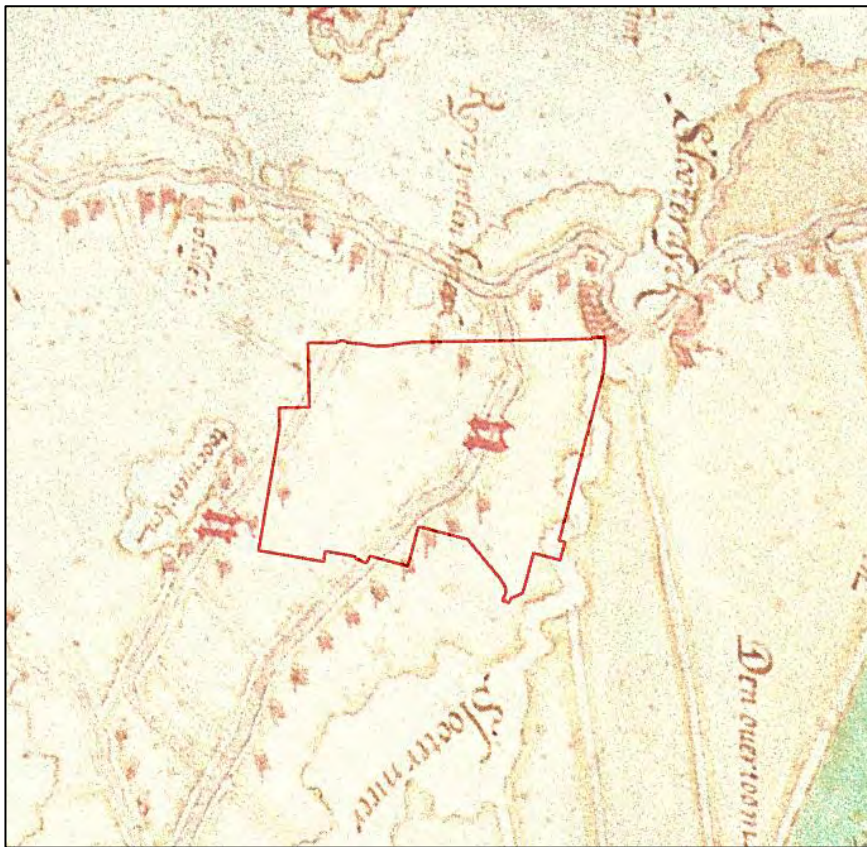
3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen. De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaai en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze werd gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie

Plangebied Slotermeer wordt ruwweg begrensd door de Haarlemmerweg, metro- en spoorlijn, Sloterplas en Albardagracht. In historisch opzicht behoort het plangebied tot de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders, en voor een klein deel tot de Sloterdijkermeer en Osdorperbinnenpolder. Voor de historisch-topografische analyse van dit gebied zijn verschillende historische kaarten gebruikt, waaronder de kaart van het Hoogheemraadschap van het Amstel-, Gooi- en Vechtgebied (ca. 1570), Cornelis Koel (1675), Nicolaas Visscher (ca. 1700) en het kadastraal minuutplan van Sloten, Sloterdijk en Osdorp (1832).



2 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van het Amstel- Gooi- en Vechtgebied, ca. 1570 (AAGV)

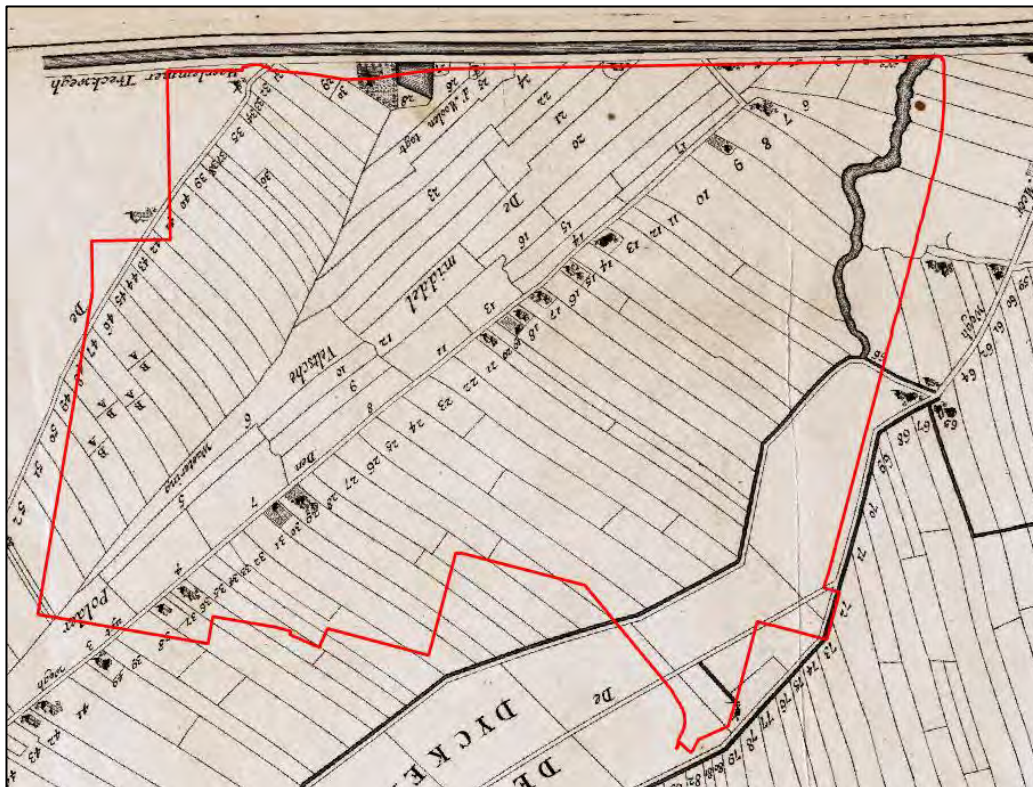
3.3.1 Ontginningen

Tot in de zoste eeuw maakte het plangebied deel uit van het veenweidelandschap rondom Amsterdam. Dit landschap was in belangrijke mate tot stand gekomen tijdens de ontginning van het Hollandse veengebied. In de 11de/12de eeuw trokken de eerste ontginningsboeren het plaatselijke veenlandschap in, en werd het plangebied geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw.⁶ Vanuit de bestaande veenstromen, zoals de Slochter – de voorloper van het Slotermeer – en ten westen daarvan het Ookmeer, werden loodrecht op de natuurlijke

⁶ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

verhogingen in het landschap sloten gegraven, zodat het veen kon ontwateren en vruchtbaar akkerland ontstond.⁷ Dit proces verliep volgens het recht van vrije opstrek, waarbij de lengte van de kavel niet vooraf was vastgesteld, maar werd bepaald door natuurlijke barrières of door aanspraak van anderen op reeds ontgonnen gebieden. Het recht van vrije opstrek resulteerde in zeer lange percelen, ook wel weren genoemd. Aan de uiteindes ervan werd een achterkade – een veendijk en dwarsloot – aangelegd, die de landerijen moest beschermen tegen water uit onontgonnen gebied en vaak als basis diende voor nieuwe ontginningen.

Doordat de ontwatering van het veen gepaard ging met bodemklink, kwamen de kavels jaar na jaar lager te liggen en werden deze natter. Een dergelijke bodem is niet geschikt als akkerland, waardoor de ontginningsboeren telkens gedwongen waren om nieuw veen in cultuur te brengen en hun boerderijen te verplaatsen.⁸ Nederzettingen uit de vroege ontginningsperiode kenmerken zich daarom door een vrij diffuse spreiding van verhoogde huisplaatsen (terpen). Met het verdwijnen van de laatste geschikte akkergronden omstreeks 1300 werden deze oudste nederzettingen verlaten en hergroepeerden de bewoners zich in lintdorpen langs de achterkaden, die tevens als de belangrijkste landwegen dienden.⁹ Dergelijke lintbebouwing ontwikkelde zich ook binnen het plangebied, langs de Groeneweg – de achterkade van de ontginningen vanuit het Ookmeer (afb. 2) – en langs de oostzijde van de Uitweg, die het ontginningsgebied van de Slochter begrenste (afb. 2, 3 en 5).



3 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Sloten en het Middelveld door Cornelis Koel, 1675 (SAA)

⁷ De Bont 2009, 464, 560

⁸ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

⁹ De Bont 2009, 577

3.3.2 Waterhuishouding

De ontginningskades (3.3.1) verdeelden het veenweidegebied in verschillende waterstaatkundige eenheden, of polders. Zo maakte het plangebied oorspronkelijk deel uit van de Spieringhornerpolder en Sloterpolder. Van oudsher vielen deze polders onder het bestuur van de ambachtsheerlijkheden Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer, totdat dit gebied in 1529 aan het Amsterdam werd toegevoegd.¹⁰ Met de aanleg van de Haarlemmertrekvaart in de jaren 1631-1632 dwars door de polders tussen Amsterdam en Haarlem, ontstond een nieuwe indeling en kwam het plangebied in de Osdorper Binnepolder, Middelveldsepolder en Sloterbinnepolder te liggen.

Het continue proces van bodemdaling dat door de ontginningen op gang was gebracht zorgde ervoor dat de natuurlijke afwatering van het veengebied steeds minder soepel verliep. In de 16de en 17de eeuw begonnen landeigenaren in de verschillende polders zich te organiseren om gezamenlijk zorg te dragen voor de verbetering van bedijkingen en voor de bouw van poldermolens. Op het tegenwoordige adres Haarlemmerweg 701 werd omstreeks 1632 de molen van de Osdorperbinnepolder gebouwd, waar deze overtollig water uit de polder kon uitslaan op de Haarlemmertrekvaart (afb. 4). De molen, genaamd *1200 roe* naar de afstand tot de Haarlemmerpoort (4 km, omgerekend vanuit Amsterdamse roeden), bestaat nog steeds en is tegenwoordig in gebruik als woonhuis (Rijksmonument 1443; afb. 5). Ten oosten hiervan stond langs de Haarlemmerweg, enkele meters buiten het plangebied, de poldermolen *1100 roe*, die was voortgekomen uit het besluit tot samenwerking tussen de Sloterbinnen- en Middelveldse (gecombineerde) polders in 1673. De molen werd in 1963 gesloopt en opnieuw opgebouwd in het sportpark Ookmeer, ten zuiden van het plangebied.¹¹



4 De poldermolen 1200 roe langs de Haarlemmerweg, foto door M. Alberts 2007 (SAA)

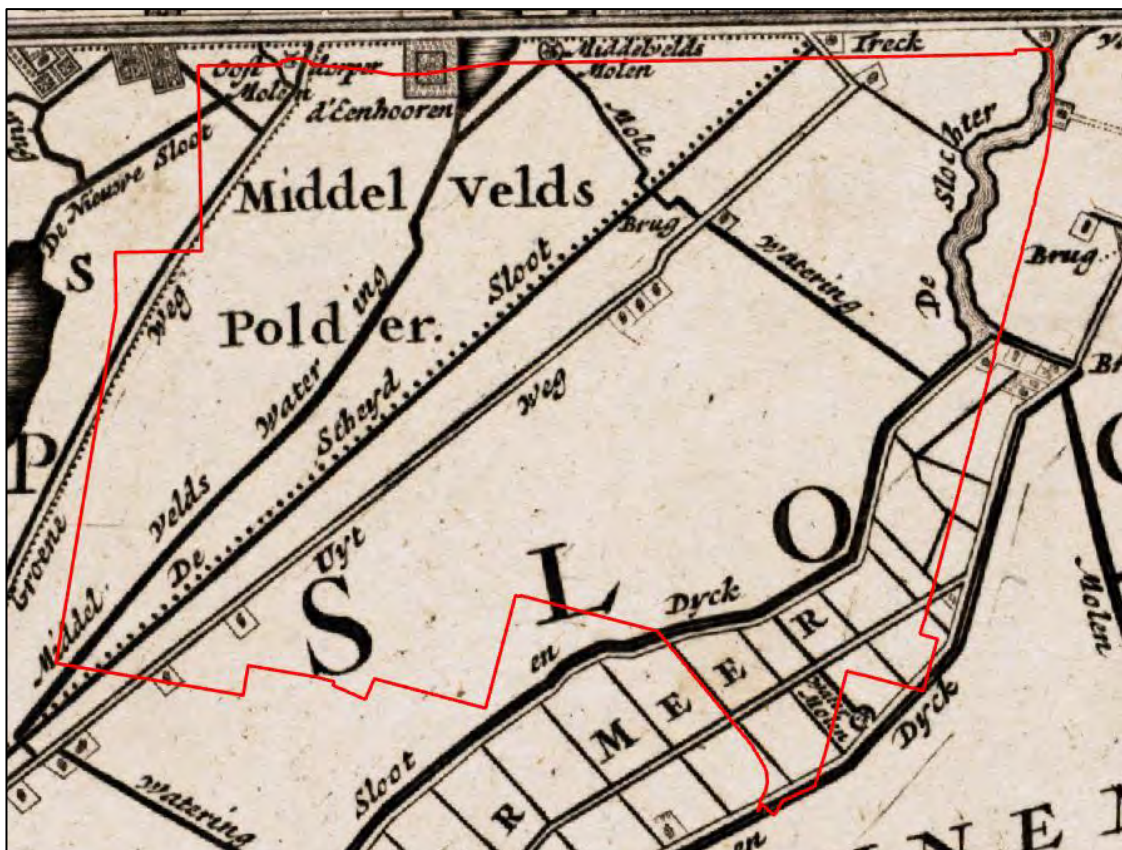
¹⁰ Jansen 1963, 287-288

¹¹ Heijdra 2004, 15-16; Molendatabase

De bodemdaling in het veengebied zorgde ook voor een toenemende invloed van de zee en getijdenwerking op het land. Regelmatig gingen landerijen verloren aan overstromingen en erosie. Op deze manier ontstond in de late 12de eeuw het Sloterdijkermeer door oeverafslag van het veenriviertje de Slochter. Het meer ontwikkelde zich tijdens de middeleeuwen tot de voornaamste vaarroute tussen Sloten en Sloterdijk, en was tevens belangrijk voor de visvangst. Tegen de 17de eeuw kwam het ondiepe Slotermeer echter steeds vaker droog te liggen, terwijl de haven van Sloterdijk langzaam verzandde. Vanwege het teruggelopen belang van het meer werd het in 1644 bedijkt en drooggemalen om te dienen als weidegrond.¹²

3.3.3 Buitengebied

De bebouwing in het plangebied bestond tot in de vroege 20ste eeuw voor het merendeel uit boerderijen, die vooral langs de Uitweg waren gevestigd (afb. 3, 5, 7). Langs de Haarlemmerweg verscheen in de 17de eeuw ook een gebouw met een hoofdzakelijk recreatieve functie: hofstede *de Eenhoorn* (afb. 5, 6). De eerste vermelding van het buitenhuis met siertuin dateert uit 1698. Na de sloop in 1835 werd op dezelfde plaats de gelijknamige boerderij gebouwd die hier tot de aanleg van de westelijke tuinsteden (3.3.4) heeft gestaan.¹³



5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Visscher, ca. 1700 (SAA)

¹² Jansen 1963, 287-288

¹³ Bertram 2005, 96



6 De hofstede de Eenhoorn toebehorende den heer van der Does langs de Haarlemmerweg, prent door A. Rademaker, 1730 (SAA)

3.3.4 Verstedelijking

Tot halverwege de 20ste eeuw behield het plangebied een landelijk karakter. De enige grote ontwikkeling was de realisatie van de Ringspoorbaan in het begin van de 20ste eeuw, waartoe een spoordijk langs de oostelijke begrenzing van het plangebied werd aangelegd. Na de Tweede Wereldoorlog onderging het plangebied een grotere transformatie, met de aanleg van de westelijke tuinsteden van Amsterdam (Slotermeer, Slotervaart, Overtoomse Veld, Geuzenveld en Osdorp). Alle aanwezige bebouwing, met uitzondering van de poldermolen 1200 roe, werd afgebroken en het polderland werd opgehoogd tot stadspeil. Het benodigde ophogingszand werd gewonnen uit de Sloterdijkermeerpolder, die daartoe tot een diepte van 35 m werd uitgegraven en als Sloterplas een plek kreeg in de nieuwe stadsuitbreiding.¹⁴ Op de bouwrijp gemaakte grond werd vanaf de jaren 1950 de huidige woonwijk – Slotermeer – aangelegd (afb. 8).

¹⁴ Kruizinga 2002, 1012



7 Het plangebied (rood omlijnd) op het kadastraal minuutplan van Sloten, Sloterdijk en Osdorp (kaartbladen I2, D1 en D2; SAA)



8 Het plangebied (rood omlijnd) op een luchtfoto uit 2017 (ESRI)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

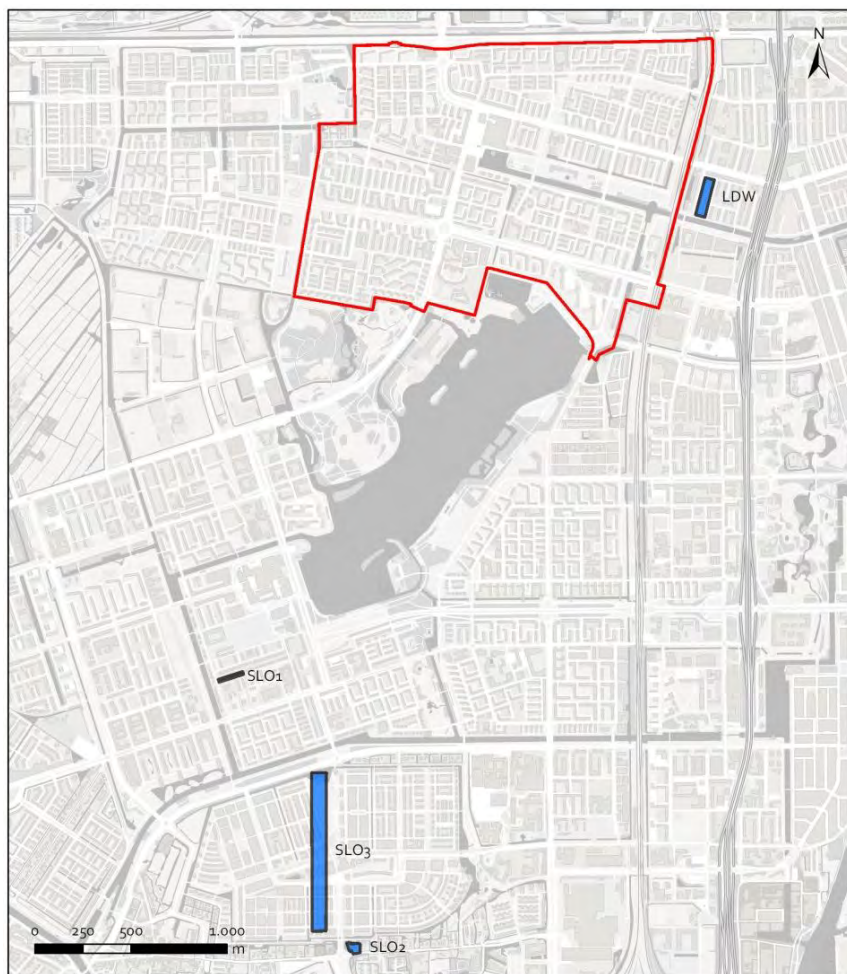
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is het plangebied volgens deze kaart vrij van zones met een archeologische verwachtingswaarde (afb. 9). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van planvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in hoofdstuk 4.



9 Het plangebied (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied heeft tot op heden geen archeologisch veldonderzoek plaatsgevonden. Wel zijn in de nabije omgeving veldonderzoeken uitgevoerd die indicatief zijn voor de archeologische verwachting binnen het plangebied (afb. 10). De resultaten van deze onderzoeken dienen hier als toets van de veronderstelde bewoningsgeschiedenis van het plangebied, en bieden bovendien een inzicht in de aard, kwaliteit en diepteligging van de archeologische resten die in het plangebied zijn te verwachten. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.



10 Het plangebied (rood omlijnd) en de vindplaatsen (zwart omlijnd)

Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (LDW)

In 2009 vond een archeologische begeleiding plaats in de bouwput Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1. De natuurlijke ondergrond bleek ter plaatse te bestaan uit rietveen met een licht golvend oppervlak dat op gemiddeld 3,90 m - NAP lag. Vanaf het veenniveau was het terrein opgehoogd met klei tot ca. 2 m - NAP. Op basis van de stratigrafische relatie met de aanwezige bouwsporen is deze ophoging in de zeventiende eeuw gedateerd. In de jaren 60 van de twintigste eeuw volgde weer een ophoging, nu met ruim 2,5 m zand tot ca. 0,50 m + NAP.

Tot de oudste bebouwingsfase in de 17de eeuw of begin 18de eeuw behoorde een goed geconserveerde rechthoekige structuur van anderhalfsteens muurwerk, gefundeerd op langshout (afb. 11). De bouwwijze en inrichting wijzen op een gebruik van het gebouw als schuur of stal. De ondergrond binnen het gebouw bestond uit een afwijkende zandige kleivulling die vermengd was met huishoudelijk aardewerkafval uit de gehele 18de eeuw.¹⁵



11 Het rechthoekige gebouw met een waterkelder en uitbouwen aan de linkerkant, gezien richting het oosten.

Hoekenespad (SLO1)

In 1984 is door BMA onderzoek gedaan aan het Hoekenespad, op de vermoedelijke locatie van het Oude Kerkhof en het elfde-eeuwse Sloten. Onder het 2 meter dikke zandpakket zijn fragmenten van elfde- en twaalfde-eeuws aardewerk aangetroffen. Sporen van een kerkhof of van bewoning zijn niet gevonden.¹⁶

Sloterweg (SLO2)

In 1986 heeft BMA een opgraving uitgevoerd op de kruising van de Sloterweg met de Anderlechtlaan. Hierbij is een huisterp van kleizoden met daarop delen van een lemen vloer en haard gedocumenteerd. De terp is in het laatste kwart van de dertiende eeuw opgeworpen en houdt verband met een uitbreiding of intensivering rond de ontginningsactiviteiten van het dorp Sloten.¹⁷

¹⁵ Gawronski & Jayasena 2010

¹⁶ Archief MenA

¹⁷ Archief MenA

Louwesweg (SLO₃)

Tijdens een boor- en proefsleuvenonderzoek aan de Louwesweg in 1988 is een laatmiddeleeuwse dijk gedocumenteerd. Er zijn geen huisterpen aangetroffen, wat suggereert dat er geen tussenfasen zijn geweest in de verplaatsing van het oude dorp Sloten naar de huidige locatie.¹⁸

3.4.3 Bodemopbouw

Het plaatselijke maaiveld van de Osdorper Binnen-, Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders lag voorafgaand aan de verstedelijking op ca. 1,8 m - NAP,¹⁹ en is uitgaande van de huidige maaiveldhoogte (gemiddeld 0,5 m - NAP) en zetting afgedekt door een ophogingspakket van ruim 1,5 m. Het maaiveld van de Sloterdijkermeerpolder lag oorspronkelijk dieper, op ruim 4 m - NAP²⁰, wat betekent dat het ophogingspakket hier een dikte heeft van ca. 3,5 m. Voor beide gebieden geldt dat het oorspronkelijke maaiveld kan zijn aangetast door recent grondverzet, met name waar in de 20ste eeuw de metro- en spoorbaan en diverse grachten zijn aangelegd.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie zijn binnen het plangebied materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met bewoning vanaf de 11de/12de eeuw. Een hoge verwachting geldt voor de belangrijkste infrastructurele assen, de Uitweg, Groeneweg en Haarlemmerweg, en in het bijzonder voor de molenplaats van de poldermolen *1200 roe*, waar geconcentreerde archeologische resten kunnen voorkomen. Binnen grote delen van het plangebied dient echter rekening te worden gehouden met recente verstoringen door grootschalige ophogingen, de aanleg van de metro- en spoorbaan en de realisatie van verschillende grachten die tegenwoordig door het plangebied stromen.

¹⁸ Archief MenA

¹⁹ Dinoloket boringen B25Bo838, B25Bo816, B25Bo866

²⁰ Dinoloket boring B25Bo856

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Slotermeer materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de plaatselijke bewoningsgeschiedenis vanaf de 11de/12de eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart voor het plangebied met dertien zones. Een hoge verwachting duidt op een dichtere verspreiding van archeologische resten met een sterke onderlinge samenhang. In zones met een lage verwachting hebben de sporen een lagere trefkans en/of betreffen deze vooral losse vondsten.



A. Osdorper-, Sloterbinnen en Middelveldse Gecombineerde Polders

Verwachting: laag

Hier kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 11de tot in de 20ste eeuw, zoals sloten en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans.



B. Sloterdijkermeer

Verwachting: laag

In de bodem van het in de 17de eeuw voor het eerst drooggemalen Sloterdijkermeer kunnen verspreide resten aanwezig zijn van landgebruik, sloten en losse vondsten.



C. Uitweg

Verwachting: hoog

Sinds de late middeleeuwen fungeerde deze dijk als een waterkering en landweg. Ter plekke zijn archeologische overblijfselen te verwachten in de vorm van ophogingslagen van veen, klei, schelpen, mest en puin.



D. Groeneweg

Verwachting: hoog

(De verwachting komt overeen met zone C)



E. Sloterdijkermeerweg

Verwachting: laag

Deze weg is sinds de 17de eeuw gebruikt voor vervoer door de drooggelegde Sloterdijkermeerpolder. Eventuele resten bestaan uit ophogingslagen van zand en puin, en losse vondsten.



F. Bewoningszone langs de Uitweg

Verwachting: hoog

Binnen een 75-meter zone langs de oostzijde van deze middeleeuwse veendijk kunnen sporen van bewoning vanaf de ontginningsperiode voorkomen, waaronder met name resten van 17de/18de-eeuwse boerderijen. In de bodem kunnen ophogingslagen, diverse erfafscheidingen, houten en bakstenen funderingen, water- en beerputten met huishoudelijk afval en losse vondsten aanwezig zijn.

**G. Bewoningszone langs de Groeneweg***Verwachting: hoog*

Binnen een 75-meter zone langs weerszijden van deze middeleeuwse veendijk kunnen sporen van laatmiddeleeuwse bewoning voorkomen. De archeologische resten bestaan vooral uit ophogingslagen van veen, klei en mest en diverse losse vondsten.

**H. Bewoningszone langs de Haarlemmerweg***Verwachting: hoog*

Betreft een 75-meter zone langs de Haarlemmerweg waar vanaf de 17de eeuw boerderijen en landhuizen hebben gestaan. Hier kunnen ophogingslagen, diverse erfafscheidingen, houten en bakstenen funderingen, water- en beerputten met huishoudelijk afval en losse vondsten in de bodem aanwezig zijn.

**I. Bewoningszone Sloterdijkermeer***Verwachting: negatief*

Betreft een zone binnen de Sloterdijkermeerpolder waar tussen de 17de en vroege 20ste eeuw een aantal boerderijen waren gevestigd. Wegens grootschalig grondverzet bij de aanleg van de ringspoorbaan in de vroege 20ste eeuw is de verwachting bijgesteld naar negatief.

**J. Buitenplaats de Eenhoorn***Verwachting: hoog*

Langs de Haarlemmerweg lag in de 17de/19de eeuw een omvangrijke buitenplaats genaamd *De Eenhoorn*. Overblijfselen hiervan bestaan onder meer uit ophogingen, houten en bakstenen funderingen van bijgebouwen, resten van de tuinaanleg, beerputten met huishoudelijk afval en losse vondsten.

**K. Poldermolen 1200 roe***Verwachting: hoog*

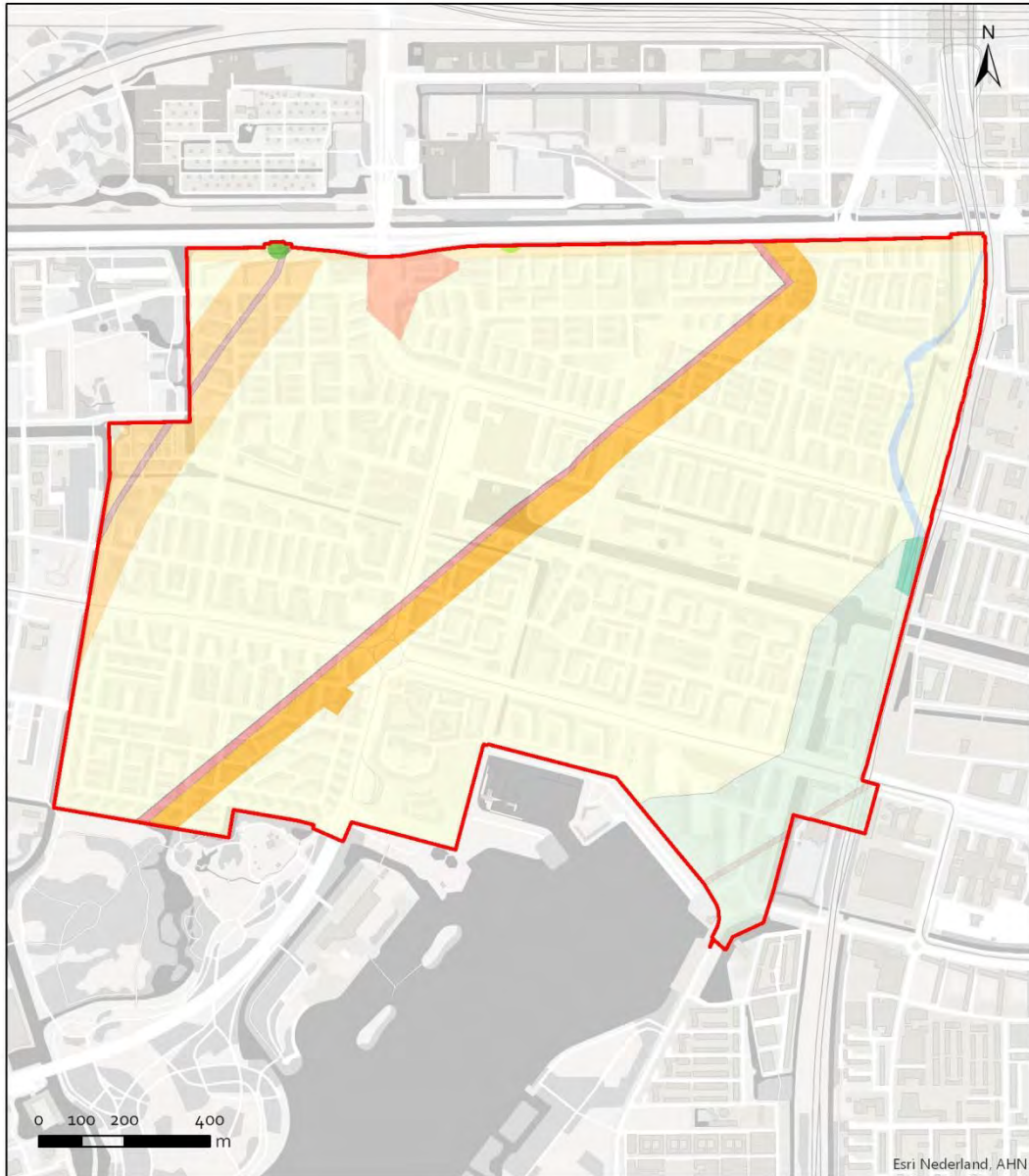
Deze poldermolen bemaalde vanaf 1632 de Osdorper Binnenpolder en is tegenwoordig in gebruik als woonhuis. De sporen bestaan uit houten en bakstenen funderingen, ophogingen van de molenwerf, beschoeiingen van de molenkolk en afval van de gebruikers.

**L. Molenplaats 1100 roe***Verwachting: hoog*

De poldermolen van de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde polders werd in 1673 gebouwd langs de Haarlemmertrekvaart. In 1963 werd de molen afgebroken en verplaatst naar een locatie buiten het plangebied. In de bodem ter plaatse kunnen resten aanwezig zijn van de molenwerf beschoeiingen van de molenkolk, afval van de gebruikers en losse vondsten. Funderingsresten zijn binnen het plangebied niet te verwachten.

**L. Slochter***Verwachting: negatief*

De Slochter betreft een veenrivier die sinds de 12de eeuw werd gebruikt voor kleinschalig vervoer over het Sloterdijkermeer en als afwatering voor de aangrenzende landerijen. Eventuele archeologische resten bestaan uit losse voorwerpen in de oorspronkelijke waterbodembodem, die bij transport te water zijn geraakt. Naar verwachting is deze waterbodembodem diepgaand verstoord geraakt door grondverzet tijdens de 20ste-eeuwse stedelijke ontwikkeling van het gebied. De verwachting is daarom bijgesteld naar negatief.



**× Gemeente
× Amsterdam
×**

Archeologische verwachtingskaart
Bestemmingsplan Slotermeer

- | | | | |
|--|----------------------------------|---|-----------------------------|
| Plangebied | D. Groeneweg | G. Bewoningszone langs de Groeneweg | J. Buitenplaats de Eenhoorn |
| A. Osdorper, Sloterbinnen- en Middelveldse Polders | E. Sloterdijkmeerweg | H. Bewoningszone langs de Haarlemmerweg | K. Poldermolen 1200 roe |
| B. Sloterdijkmeer | F. Bewoningszone langs de Uitweg | I. Bewoningszone Sloterdijkmeer | L. Molenplaats 1100 roe |
| C. Uitweg | | | M. Slochter |

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Slotermeer is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).



Beleidsvariant 3

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 0,5 m onder maaiveld.



Beleidsvariant 5

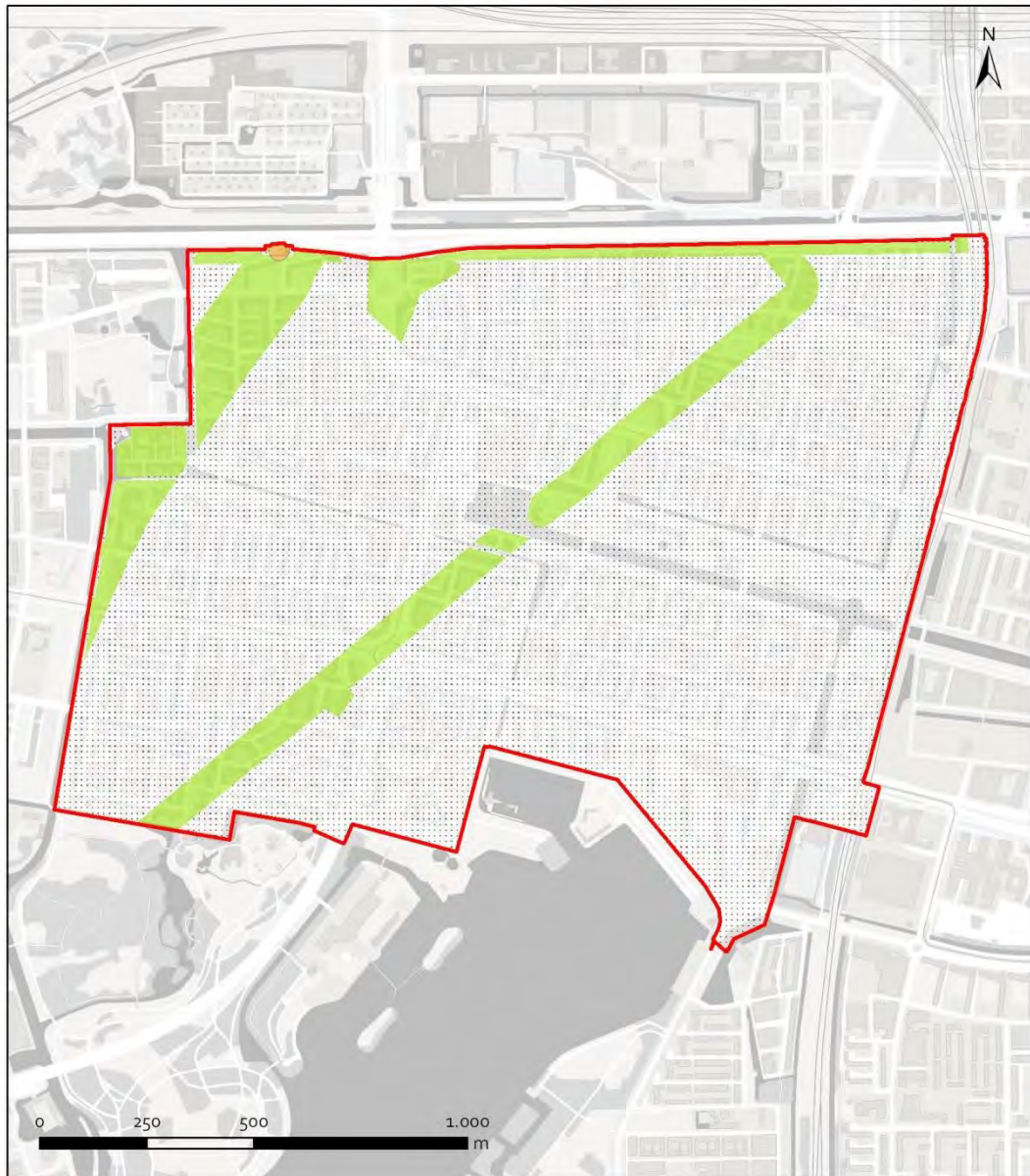
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 1,5 m onder maaiveld.



Beleidsvariant 11

Voor deze zone geldt uitzondering van archeologisch vervolgonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.



**X Gemeente
X Amsterdam
X**

Archeologische beleidskaart
Slotermeer

-  Plangebied
-  Beleidscategorie 3
-  Beleidscategorie 5
-  Beleidscategorie 11

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor bestemmingsplan Slotermeer. Binnen het plangebied gelden drie archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan 0,5 m onder maaiveld.

Voor de tweede zone geldt een uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 1,5 m onder maaiveld.

Voor de derde zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij alle bodemingrepen, ongeacht de omvang of de diepte.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Erfgoedwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden vondsten worden gedaan waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat deze van archeologische waarde zijn, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/Esri Nederland

ESRI: Esri Nederland Content: <http://www.esri.nl/>

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl/>

Dinoloket: Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINOloket) TNO, Geologische Dienst Nederland: <https://www.dinoloket.nl/>

HisGIS: Historisch Geografisch Informatiesysteem: <http://www.hisgis.nl/>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/>

Literatuur

Bertram, C., 2005: *Noord-Hollands Arcadia*, Alphen aan den Rijn

Bont, C. de, 2009: *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Alterra Wageningen

Borger, G.J., 1987: Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: W.F. Heinemeijer, M.F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen

Gawronski, J., R. Jayasena, 2010: *Zeis onder het maaiveld. Archeologische Begeleiding Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (2009)*, Amsterdam

Jansen, L., 1963: De voorgeschiedenis van Slotermeer, *Ons Amsterdam* 15, 1963, 283-288

Kruizinga, J., 2002: *Het XYZ van Amsterdam*, Amsterdam publishers

Monumenten en Archeologie, 2016, *Erfgoed voor de stad. Agenda voor het erfgoed in een groeiend Amsterdam*, Amsterdam

Provincie Noord-Holland, 2010: *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*. Haarlem

Provincie Noord-Holland, 2010: *Leidraad Landschap & Cultuurhistorie*, Haarlem

Stol, T., 1993: *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

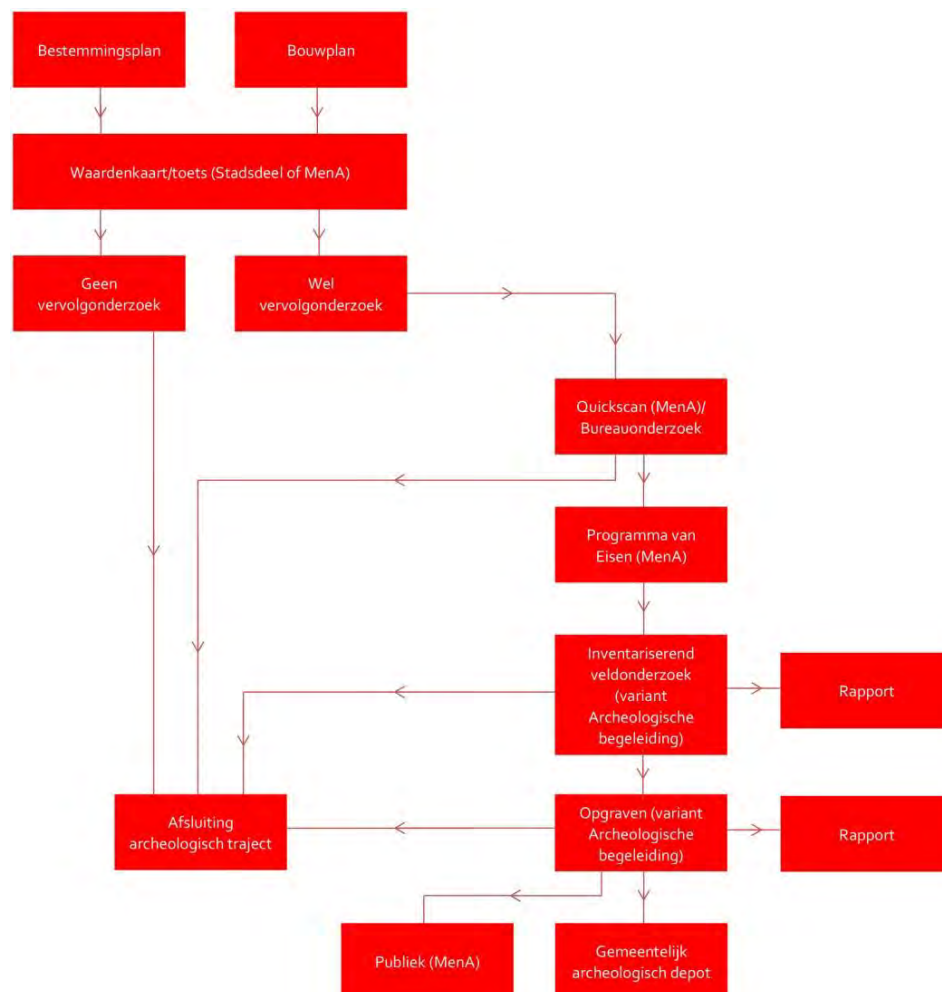
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke ingreep in de (water)bodem, ongeacht het oppervlak of de diepte, archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een wijdere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodembinnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² (9a) en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m² (9b).

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodembodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.



Stroomschema archeologie MenA

Colofon

**Archeologisch bureauonderzoek BO 18-030
Amsterdam 2018**

Voor akkoord controle proces en waardestelling:



Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Senior KNA-archeoloog Ma (specialisme waterbodems)
Hoofd afdeling Archeologie
Gemeente Amsterdam
Monumenten en Archeologie

Datum:	23-3-2018
Status:	1.0
Tekst:	T. Terhorst MA
Redactie:	Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Cartografie:	T. Terhorst MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2018
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.